

Dr. Borut Bohte

POMORSKO MEDNARODNO PRAVO

Najnovější napori združenih narodov za kodifikacijo (I)

Pomorsko mednarodno pravo, ki se je stoletja razvijalo kot običajno mednarodno pravo, je bilo po pripravljalnem delu komisije za mednarodno pravo generalne skupščine OZN kodificirano na prvi diplomatski konferenci OZN v Ženevi 1958. leta. Tedaj so bile sprejete: konvencije o teritorialnem morju in zunanjem morskem pasu, konvencija o odprtem morju, konvencija o ribolovu in ohranitvi bioloških bogastev odprtega morja ter konvencija o epikontinentalnem pasu².

Države tedaj kljub devetletnemu pripravljalnemu delu niso mogle zadovoljivo rešiti vseh vprašanj. Za vprašanje širine teritorialnega morja je bila leta 1960 sklicana druga diplomatska konferenca OZN, ki pa tudi ni določila širine teritorialnega morja.³

Med nezadovoljivo rešenimi vprašanji iz leta 1958 je bilo tudi vprašanje zunanje meje epikontinentalnega pasu, kjer je bila ravnostem pravnim institutom dosežena največja novost v pomorskem mednarodnem pravu.⁴

Razvoj tehnike je postavil problem o obsegu epikontinentalnega pasu, do koder segajo suverene pravice obalne države do raziskovanja in izkoriščanja morskega dna in prostora pod njim. Nebulozna formula iz ženevske konvencije o epikontinentalnem pasu iz leta 1958⁵, da segajo te pravice od zunanje meje teritorialnega morja do globine 200 m ali pa še dalj, do koder je morsko dno še mogoče izkoriščati, je s tem dodatnim kriterijem eksploativnosti postavila vprašanje, ali ne bo svet priča novi delitvi sveta in pomorskih kolonizacij s strani tehnološko razvitih držav,

in številnim mednarodnim konfliktom v tej zvezi. Ta pojav je bil še toliko bolj nesprijemljiv, ker se je v obdobju po ženevskih konvencijah začelo preko OZN oblikovati novo mednarodnopravno načelo suverenosti držav nad njihovimi naravnimi bogastvi, obenem pa sta se za mednarodna območja vse bolj uveljavljala vsesplošni interes človeštva in enakosti mednarodne skupnosti, da upošteva koristi dežel v razvoju.

V tem položaju je na predlog ambasadorja Farda (Malta) iz leta 1967 generalna skupščina OZN leta 1968 ustanovila poseben ad hoc odbor, leta 1970 pa stalnejši "odbor za mirno uporabo morskega dna in podzemlja zunaj nacionalne jurisdikcije"⁶ z nalogo, da prouči in pripravi za posebno diplomatsko konferenco to vprašanje z namenom uveljaviti načelo o naravnih bogastvih morskega dna in podzemlja zunaj nacionalne jurisdikcije kot skupni dediščini človeštva, ki naj se izkorišča v dobro vsega človeštva, zlasti pa v pomoč revnejšim deželam in deželam v razvoju.

Ta odbor je pripravil za generalno skupščino OZN na njenem jubilejnem 25. zasedanju osnutek deklaracije o temeljnih načelih za pravni režim morskega dna⁷; ob nenehnem povečevanju članstva je odbor dobival od generalne skupščine vse širši mandat tako, da se je nazadnje de facto spremenil v pripravljalno telo OZN za novo kodifikacijo pomorskega mednarodnega prava. Postalo je namreč očitno, da gre za tako pomembne spremembe v smeri progresivnejšega in pravičnejšega pomorskega mednarodnega prava - v zvezi z bojem za pravičnejše ekonomske odnose v svetu - da je bilo treba zadevo postaviti širše, ne pa samo v enem njenem vidiku, to je vidiku izkoriščanja naravnih bogastev morskega dna zunaj nacionalne jurisdikcije.

Ne zgolj pravna, temveč tudi izredno pomembna politična in ekonomska narava te problematike je tudi narekovala, da ni bilo pripravljalno delo za novo kodifikacijo poverjeno komisiji za mednarodno pravo generalne skupščine OZN kot

poprej, temveč posebnemu odboru generalne skupščine OZN.

Leta 1973 je bila sklicana tretja kočifikacijska konferenca OZN o pomorskem mednarodnem pravu, ki je na podlagi opravljenega pripravljalnega dela tega odbora na svojem prvem zasedanju v New Yorku začela razpravo o proceduralnem delu in jo nato zaključila v Caracasu poleti 1974 s sprejemom pravil poslovnika.⁸ Sprejet je bil sklep, da se sprejemajo odločitve o vsebinskih vprašanjih potem, ko bi bili izčrpani vsi naporji, da se doseže konsenzus s kvalificirano dvotretjinsko večino glasov navzočih na konferenci. Vsebinsko delo pa je konferenca v Caracasu⁹ opravljala na plenurnu in v treh odborih po vzorcu pripravljalnega odbora. Konferenca je nadaljevala delo v Ženevi spomladi 1975. Četrta faza konference pa bo spet v New Yorku spomladi 1976.¹⁰

Razprava in številni uradni predlogi držav so pokazali, da so velike razlike v stališčih do tega, kakšno novo pomorsko mednarodno pravo naj se kodificira, pri čemer se se zlasti razhajale razvite države in države v razvoju.

V ponazoritev teh razhajanj si na kratko ogledjmo nekaj najpomembnejših problemov pred konferenco, problemov, ki so vsebina "paketa",¹¹ za katerega je treba najti končno kompromisno rešitev s pogajanjem med udeleženci v okviru celotne konference, čeprav se sedaj obravnavajo v skupinah v posameznih odborih.

Da bi olajšali pogajanja, ki so težavna ne samo zaradi različnih stališč, temveč tudi zaradi poplave predlogov držav, so predsedniki odborov po pooblastilu konference izdelali bolj ali manj ustrezne "neformalne odtone pogajalne tekstove",¹³ ki so izšli šele zadnji dan ženevskega zasedanja in bodo v razpravi šele v New Yorku.

Od problemov, ki jih je doslej obravnaval drugi odbor konference in ki bi jih lahko označili za klasične probleme pomorskega mednarodnega prava si ogledjmo vprašanje te-

itorialnega morja in zunanjega pasu, predlagani režim za izključno ekonomsko cono, problem držav brez izhoda na morje, vprašanje arhipelagov in problematiko morskih ožin. Predloga za razpravo letos spomladi v Ženevi je bil tekst "Poglavitni trendi" (Main trends", A/CONF.62/C.2/WP.1, ki ga je v obliki alternativ dobro izdelal predsednik 2. odbora A. Aguilar (Venezuela).

T e r i t o r i a l n o m o r j e i n z u n a n j i m o r s k i p a s

Pravni režim teritorialnega morja naj bi po enotnem mnenju delegacij kot institut mednarodnega pomorskega prava ostal še naprej v bistvu tak kot je bil doslej po ženevski konvenciji iz leta 1958, t.j. s suverenostjo obalne države z omejitvijo, ki je v pravici neškodljivega prehoda za tuje ladje. Izrecno naj bi bil tudi predpisan obseg teritorialnega morja, kar smo doslej pogrešali v pozitivnem pomorskem mednarodnem pravu.

Po mnenju nekaterih s tem ne bi bila več potrebna posebna institucija takoimenovanega zunanjega morskega pasu, v katerem si je doslej lahko obalna država pridržala pravice carinske, fiskalne, vseljske ali zdravstvene kontrole; ta pas je po členu 24. ženevske konvencije o teritorialnem morju in zunanjem morskem pasu lahko skupaj s teritorialnim morjem obsegal največ 12 m. milj. Določeni krog držav pa meni, da bi naj še naprej ostalo tako kakor doslej, pri čemer pa kaže poudariti, da so pogledi na širino pasu različni. "Neformalni enotni pogajalni tekst" (A/CONF.62/WP.3/Part. II) npr. v čl. 33 razširja pravkar omenjeno mejo 12 m. milj na 24 m. milj.

Države pa si še vedno tudi niso enotne glede obsega teritorialnega morja. Precej široka je podpora držav za širino 12 m. milj. Od tega pogleda odstopa zlasti skupina držav, vrtežno iz Latinske Amerike (Ekvador, Čile, Peru, Brazilija in Argentina, na podlagi deklaracije iz Santiaga iz leta 1962)¹³, pa tudi nekatere afriške države (npr. Senegal, Madagaskar itd.), ki jih podpira Kitajska, katere zahtevajo za teritorialno morje pas 200 m. milj. Ta pas bi tako pokril tudi izključno ekonomsko cono. Tem zahtevam pa se močno upirajo zlasti ZSSR, ZDA in ZRN.

Jugoslavija se zavzema za širino 12 m. milj teritorialnega obalnega morja. To ustreza tudi našemu položaju v Jadranskem in Sredozemskem morju in ni v nasprotju s konceptom izključne ekonomske cone. Tako je tudi v našem osnutku zakona o pomorski in notranji plovbi, ki pa ne predvideva več zunanjega morskega pasu. Vprašanje je ali je to smoterno, če bo v konvenciji naposled življenje zunanjemu pasu podaljšano. Jugoslavija namreč zaradi posebnih razmer relativno ozkega Jadranskega morja ne bo mogla maksimalno uživati novih pravic obalnih držav pa bi bilo obžalovanje vredno, da ne bi izrabila tistih, ki jih lahko uveljavi.

V razmišljanju o tem pa je treba upoštevati še nekaj drugega. Gre namreč za to, da sta tudi Albanija in Italija že rastežnili svoji teritorialni morji na 12 m. milj in da je zaradi tega eventuelni širši zunanji morski pas zlasti v Otrantskih vratih lahko za nas neugoden. Vendar menimo, da se je treba zavzemati za takšen relativno ozek zunanji morski pas (npr. od 5 do 8 m milj), ki ne bi, skupaj z obema teritorialnima morjema, pokril površine tega vodnega prehoda (ki meri 42 m. milj). Ta primer pa nam narekuje tudi nalogo, da se na konferenci bojujemo za ustrezen pravni režim morskih ožin in komunikacij obalnih držav v polzaprtih morjih.

I z k l j u č n a e k o n o m s k a c o n a

Izključna ekonomska cona je nov pravni pojem, ki se doslej ni bilo v pomorskem mednarodnem pravu in ki je kot ideja počasi prodiral in načelno že prodril. Nečvomo je tudi osrednje vprašanje, od katerega rešitve je močno odvisna tudi rešitev mnogih drugih vprašanj na konferenci. Je rezultat teženj obalnih držav, da dobijo večje izključne pristojnosti v smeri odprtega morja glede raziskovanja in izkoriščanja živih in neživih (minerali, kovine) morskih bogastev ter v zvezi z zaščito morskoga okolja ter znan-

stvenega raziskovanja nasploh.

Medtem ko je presenetljivo prodrla že v Caracasu tudi ideja, naj se izključna ekonomska cona razteza 200 milj od temeljne črte (baseline), pa je pravni režim te cone še precej sporen.

Nekatere države (pretežno razvite pomorske in kopenske) izhajajo iz tega, da je izključna ekonomska cona v bistvu še vedno predvsem odprto morje, kjer pa naj bi imele zato obalne države zgolj določene preferenčne, ne pa izključne pravice.

Druge, zlasti dežele v razvoju, pa nasprotno dopuščajo le nekatere pravice drugih držav (npr. svobodna plovba, polaganje podmorskih kablov in cevovodov, prelet) v pasu, ki je sicer glede naravnih bogastev, zaščite morskega okolja in v zvezi z znanstvenim raziskovanjem pod jurisdikcijo obalne države. Ta prijem narekuje torej prevladujoč približni pravni režim tega območja v smeri širjenja suverenosti obalne države.

Mimo teh dveh skupin ali "šol" pa poznamo še tretjo, ki pravi, da ne gre niti za eno niti za drugo, temveč, da je izključna ekonomska cona nekaj povsem tretjega - kot čisto nova in samosvoja pravna institucija. Zdi se, da to pot ubira tudi "enotni neformalni pogajalni tekst" predsednika drugega odbora (A/CONF.62/WP.3/Part.II).

Takorkoli že, za Jugoslavijo kot deželo v polzaprtem morju brez neposrednega izhoda na oceane je poleg pravic, ki jih sama dobi kot obalna država pomembno, da v tem novem pasu drugih držav ne bi bila plovba njenih ladij ogrožena. Pri tem imamo v mislih zlasti posebnost, ki jo pomenijo Otrantska vrata in Sredozemsko morje z Gibraltarjem. Raže, da teh koristi ne bi prizadela nobena od omenjenih treh "šol". Res pa je, da nove jurisdikcijske pristojnosti obalnih držav v vse širših morskih območjih omogočajo tudi zlorabo takšnih pravic za protipravne šikane, kar pa je še posebno izvenpravno vprašanje, ki ga v tem okviru ne obrav-

navamo.

Razhajanja so npr. glede ribolova, glede katerega večina meni, da naj bo v ekonomski coni v izključni pristojnosti obalne države; ZDA, Velika Britanija ter SZ in z njo povezane države pa zahtevajo pravico, da lovijo ribe v izključni ekonomski coni obalnih držav do meje biološko dopustnega ulova, kolikor obalna država sama ne stori tega ne glede na razloge.

Odprta so zlasti tudi vprašanja jurisdikcije obalnih držav v izključni ekonomski coni glede preprečevanja in kaznovanja onesnaženja morja, glede režima znanstvenega raziskovanja itd.

Sporen je tudi nadaljni obstoj inštituta epikontinentalnega pasu. Večja skupina držav je mnenja, da bi moral novi koncept izključno ekonomske cone absorbirati (pravni) pojem epikontinentalnega pasu, kjer ne bi bilo več potrebe po njem - glede na to, da sta morsko dno in podzemlje predmet izključnih pravic obalne države v ekonomski coni. Manj številna skupina držav (zlasti Argentina, Avstralija, Brazilija, Indija, Kanada, Norveška itd.) pa se je v Caracasu in Kenevi zavzemala za nadaljni obstoj tega pravnega inštituta tam, kjer sega kontinentalna polica prek zunanjih meja izključne ekonomske cone dvestotih m. milj vse do kontinentalnega roba (margin).

Te težnje pa po zadovoljitvi upravičenih interesov obalnih držav, ki je zajeta v pojmu izključne ekonomske cone, grožajo "skupno dediščino človeštva" v mednarodnem območju, ki bi bila tako močno skrčena. Znano je namreč, da so največja naravna bogastva pretežno v priobalnih območjih. Zato se je v najnovejšem času porodila ideja o udeležbi ustreznega mednarodnega organizma pri dohodkih in dobičkih iz izkoriščanja naravnih bogastev kontinentalne police zunaj izključne ekonomske cone.¹⁴

Države brez lastnega izhoda na morje

Države brez lastnega izhoda na morje¹⁵ so ne glede na svojo stopnjo ekonomskega razvoja ali politično vezanost delovale zelo organizirano in enotno. Postavljale so zahteve po dostopu do morja in po sodelovanju pri izkoriščanju naravnih bogastev izključne ekonomske cone. Kljub načelni pripravljenosti obalnih držav upoštevati interes držav brez izhoda na morje, je osnovna dilema kakšne pravice naj bi imele kopenske države v izključni ekonomski coni obalne države. Gre za to, ali naj imajo dostop le do živih bogastev ali tudi do neživih bogastev tega pasu. Posebno pa je tudi vprašanje statusa kopenskih držav pri pravnem režimu, ki naj bi veljal za znanstveno raziskovanje v izključni ekonomski coni priobalnih držav. Posebno privilegiran položaj glede udležbe pri naravnih bogastvih pa naj bi imele kopenske dežele v razvoju. Sporno je tudi v kolikšni meri naj se izrecno zapišejo te pravice v sami večstranski konvenciji ali pa naj se dopolnjen del pravne materije prepusti ožjemu regionalnemu in dvostranskemu dogovarjanju.

Vprašanje pravic kopenskih držav je za nas izredno pomembno, ker imamo v svojem zaledju več kopenskih držav (Avstrija, Madžarska in ČSSR), od katerih pa nobena nima statusa dežel v razvoju.

S kopenskimi državami pa so se v posebno številno skupino združile tudi tako imenovane "dežele v zemljepisno neugodnem položaju".¹⁶ Ta skupina deluje pod vplivom razvitih držav¹⁷ proti splošnim interesom in skupnim akcijam dežel v razvoju. To je tudi razlog, da Jugoslavija v hjej ne sodeluje - čeprav bi po svojem zemljepisnem položaju (Jadransko morje je namreč relativno ozko in pol zaprto) tja prav gotovo sodila. Avstrija je bila v Caracasu v tretjem odbornem konferenci, skupaj z Nizozemsko in ERN, med no-

silci akcije, ki je zadnji dan privedla do delnega distanciranja kopenskih dežel v razvoju od skupnega predloga skupine 77 o vprašanju znanstvenega raziskovanja. Do podobnega pojava je prišlo tudi v zadnjih dnevih zasedanja konference letos v Ženevi.

A r h i p e l a g i

Države, katerih ozemlje sestavlja arhipelag ali več arhipelagov (zlasti Indonezija, Fidži, Mauricius in Filipini), se odločno potegujejo za to, da bi jim priznali pravico določanja temeljnih ravnih črt, od katerih se računa širina teritorialnega morja, posredno pa tudi vseh drugih morskih območij, ki sodijo pod jurisdikcijo obalne države, na takšen način, da bi s povezovanjem najbolj zunanjih točk na obrobni otokih arhipelaga dobile "arhipelaške vode" znotraj takšne skupine otokov. S tem bi te vode dobile režim notranjih morskih voda. Tam kjer gre za mednarodne plovne poti, pa bi bile izenačene s teritorialnim morjem, kjer imajo druge države pravico neškodljivega prehoda za svoje ladje. Temu konceptu nasprotujejo večje pomorske države, ki želijo ohraniti čimbolj svobodno plovo svojih ladij, ter tudi tiste države, ki so doslej izkoriščala bogastva, zlasti ribe, takšnih morskih voda, ki bi prišle pod režim arhipelaga.

M o r s k e o ž i n e

Glede režima plovbe skozi morske ožine, ki ga zlasti velesile štejejo za eno najpomembnejših vprašanj na kodifikacijski konferenci, sta se izoblikovali v poglavitnem dve stališči. Po enem, ki ga zagovarjajo velesile in z njimi povezane države, naj bi obveljala povsem svobodna transitna plovo za vse vrste ladij in svoboden prelet za letala, kot da gre za plovo ali prelet na odprtem morju. Drugo stališče, ki ga zagovarjajo neuvrščene države v

razvoju, pa izhaja - iz razlogov varnosti in pravic obalnih držav v zvezi z reguliranjem boja proti onesnaževanju in z režimom znanstvenega raziskovanja - iz konca ta prehoda tujih vojnih ladij pod režimom neškodljivega prehoda¹⁸. Po podatkih State Departmenta ZDA¹⁹ gre za 116 novih morskih ožin, ki so širše od 6 in ožje od 24 m. milj.

Opazimo naj še, da so med vprašanji, s katerimi se ukvarja drugi odbor konference, problematika zaprtih in polzaprtih morij²⁰, pravni režim otokov in problematika odprtega morja.

¹ UN Conference on the Law of the Sea, Official Records, Vol. T-VII, Geneva 1958

² Uradni tekst Ženevskih konvencij je objavljen v Ur. l. SFRJ št. 4, z dne 10. 3. 1965; v slovenskem prevodu prof. S. Peterina, gl. v "Ženevske konvencije iz leta 1958 o teritorialnem morju in o epikontinentalnem pasu (z dodatkom Zakona o obalnem morju, zunanjem morskem pasu in epikontinentalnem pasu Jugoslavije iz l. 1965, s spremembami in dopolnitvami iz 1970 in 1974)". Pravna fakulteta v Ljubljani, 1975.

³ Second UN Conference on the Law of the Sea, Official Records, Geneva 1960.

⁴ Med prvimi monografijami o razvoju tega pravnega instituta gl. Delo, J. Andrassy, Epikontinentalni pojas, Zagreb 1951. Avtor je tudi prvi vpeljal termin epikontinentalni pas, kot pravni pojem za območje, kjer ima obalna država suverene pravice do raziskovanja in izkoriščanja naravnih bogastev morskega dna. Ta del v morje spuščajočega se kontinenta imenujemo "kontinentalna polica (Continental Shelf)".

⁵ Gl. čl. 4 a konvencije o epikontinentalnem pasu.

⁶ Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, A/AC.138.

- 7 Declaration of Principles Governing the Sea-bed and Ocean Floor, A/RES.2749(XXV).
- 8 Rules of Procedure, A/CONF.62/30/Rev.1 in Add.1.
- 9 Third UN Conference on the Law of the Sea, Official Records, Vol. I, II, III, New York, 1975.
- 10 prim.dr. M.erišić, Kakvi su izgledi konferencije UN o pravu mora?, Medjunarodna politika, št.605, 16.VI.1975, str. 13-16.
- 11 ibid.
- 12 Informal Single Negotiating Text, A/CONF.62/WP.8, Part.I. Id., Part.II.Id., Part III.Id.
- 13 A/CN.4/L.63.
- 14 A/CONF.62/WP.8/Part.II, str.28, čl.69.
- 15 "Land-Locked Countries" (LIC), ki jih bomo v nadaljnjem besedilu imenovali tudi kopenske države, čeprav morda ne najbolj ustrezno.
- 16 "Geographically disadvantaged States" (GDS).
- 17 Med njimi izstopajo v tem pogledu zlasti ZR Nemčija, Avstrija in Holandija; zanimivo pa je, da so vse vzhodnoevropske socialistične države, razen SZ, tudi v njej.
- 18 Potrebna je poprejšnja notifikacija in odobritev; podmornice morajo pluti na površini ter ni pravice svobode preleta.
- 19 Department of State Bulletin, 1974, št.70, str.398.
- 20 "Enclosed" in "Semi-Enclosed Seas". Bodoči pravni rešim tega instituta, ki bi moral biti enoten in bolj jasn, kot doslej v osnutkih. Glede na zemljepisno lego Jugoslavije, je za nas izredno pomemben; ustrezna rešitev bi tudi odpravila skrbi v zvezi z Otrantskimi vrati.

Najnovejši napori Združenih
 narodov za kodifikacijo (II)
 Nadaljevanje in konec

Tretji odbor tretje kodifikacijske konference OZN o pomorskem mednarodnem pravu se je ukvarjal s vprašanji zaščite morskega okolja, znanstvenega raziskovanja in z vprašanjem prenosa in razvoja tehnologije.

Zaščita morskega okolja oziroma
 problem onesnaževanja

Glede tega vprašanja se države delijo na zagovornice mednarodnih standardov, ki bi jih izvajale in sankcionirale države ladjine zastave ali pristanišča, in na privrženke takozvanega "bazičnega obalnega prijema" s poudarkom na normiranju in izvršbi obalne države. Prvo je stališče velikih pomorskih držav, drugo pa zastopajo dežele v razvoju in Kanada. Naš neposredni interes je med tema dvema stališčema, ker smo obalna država, ki mora varovati svoje morje pred onesnaženjem, po drugi strani pa, čeprav dežela v razvoju, smo hkrati država s sorazmerno močnim pomorskim ladjevjem, ki mora ščititi svoje ladje pred prestrogimi ukrepi drugih obalnih držav. Posebej se obravnava tudi vprašanje "specialnih con" (npr. Sredozemsko morje), o katerem so bili za zdaj predloženi le trije različni predlogi (Italija, Tunizija in Izrael).

Zavedajoč se velike nevarnosti onesnaževanja morja nasploh in še posebej za nas, je naša država ob odločni vzpostavitvi iz SR Slovenije ratificirala londonsko konvencijo o preprečevanju onesnaževanja morja z nafto iz leta 1954 s vsemi poznejšimi amandmani.

Znanstveno raziskovanje

Tudi to vprašanje je eno **izmed** tistih, pri katerih je veliko razhajanje med velikimi, pomorsko in vojaško razvitimi državami na eni strani in deželami v razvoju ter neuvrščeniimi državami na drugi strani. Prve želijo za to dejavnost čimvečjo in čimmanj kontrolirano svobodo. Druge, tudi Jugoslavija, pa si, izhajajoč iz temeljnega koncepta "skupne dediščine človeštva" za območje zunaj nacionalne jurisdikcije in za njena naravna bogastva, prizadevajo proti načelu takšne svobode in se zavzemajo za ustrezne pristojnosti mednarodnega organizma v skladu z mednarodnim režimom v mednarodnem območju. Za znanstveno raziskovanje v območjih pod nacionalno jurisdikcijo pa slednje zahtevajo izrečno poprejšnjo privolitve obalne države, v razliko od golega notificiranja (predlog ZDA), presumirane privolitve (Italija) ali kombiniranega predloga o svobodi za fundamentalne raziskave in poprejšnje privolitve obalne države za komercialno raziskovanje (ZSSR.) Prav težavnost kontrole in razlikovanje med tkzv. čistim oz. fundamentalnim raziskovanjem in znanstvenim raziskovanjem v komercialne ali pa celo vojnške ali vojaške namene je vodila dežele v razvoju pri oblikovanju svojega stališča in odločnem boju zanj. Razumljivo je, da ni namen takšnega pravnega režima ovirati in onemogočiti znanstveni razvoj, temveč le dosledna aplikacija pravnih režimov posameznih območij²¹ v zaščito obalnih držav in interesov celotne mednarodne skupnosti.

Razvoj in prenos tehnologije

To vprašanje, ki je eno najpomembnejših za dežele v razvoju, je bilo deležno do sedaj premalo pozornosti. S posredovanjem znanja in tehnologije naj bi tudi dejansko onemogočili, da bi se naravna bogastva v mednarodnem območju izražala

v dobro vsega človeštva, da pa bi obalne države, zlasti tiste v razvoju, v območju pod svojo jurisdikcijo šele prav uresničile svoje suverene pravice, ter da bi ob povečanju svojih znanstvenih kapacitet tudi same lahko raziskovale morja in njihova bogastva ter tako lahko dajale tudi mednarodni javnosti tiste podatke, ki bi jih sicer želele razvite države same zbrati v njihovih vodah. Zlasti razvite države so obravnavanje tega vprašanja popolnoma zemarile. Države v razvoju pa so, ob našem aktivnem sodelovanju, pripravile v Caracasu predlog (A/CONF.62/C.3/L.12), ki je bil kot osnova za razpravo o tem vprašanju sprejet, nato pa v Ženevi še izpopolnjen (L.12/Rev.1).

R e ž i m i z r a b l j a n j a n a r a v n i h b o -
g a s t e v v m e d n a r o d n e m o b m o č j u i n
u s t r e z n i m e d n a r o d n i m e h a n i z e m

Prvi odbor konference se ukvarja zgolj in samo z vprašanjem, kakšen naj bo režim za dejavnosti držav v območju zunaj nacionalne jurisdikcije, in z vprašanjem, kakšni naj bodo sestava, delovanje in pristojnosti mednarodnega telesa, ki naj v imenu vse mednarodne skupnosti vodi in pravi raziskovanje in izkoriščanje.

Glede mednarodnega režima so v osrednji in najhujši dilemi dežele v razvoju enotno nastopile v Caracasu z osnutkom člena 9B, ki je postal tudi osnova za razpravo. Ta člen določa, da bo mednarodni mehanizem "oblast za mednarodno območje morskega dna"²² vse dejavnosti v zvezi z naravnimi bogastvi, vključno z znanstvenim raziskovanjem, vodil neposredno ali pa bo lahko, če šteje za primerno, v okviru meja, ki jih sam določi, zaupal določene naloge pravnim ali fizičnim osebam, prek različnih storitvenih pogodb ("service contracts"), združevanja ("association") ali na katerikoli drug tak način, ki ga lahko sam določi in ki zagotavlja njegov nenehen neposreden in učinkovit nadzor nad tak

šnimi dejavnostmi.

Skupina 77 je tik pred koncem zasedanja v Caracasu izdelala tudi "Temeljne pogoje"²³ za izvajanje omenjenega člena 9 (D), ki podrobneje razčlenjuje to načelno odločbo.

Polnocoško razvite države načelno sicer sprejemajo idejo o ustanovitvi ustreznega mednarodnega mehanizma, vendar bi želele, da bi imelo mednarodno telo čimmanjše pristojnosti in da bi same lahko čimsvobodnejše raziskovale in izrabljale naravna bogastva morskega dna v mednarodnem območju.

Vendar je letos v Ženevi prišlo do koraka naprej v smeri načelnega spoznanja, da bi najbolj ustrezala oblika "skupnih vlaganj"²⁴, pri čemer pa je še mnogo nejasnih oz. novih vprašanj, npr. kdo je lahko pogodbeni partner "mednarodne oblasti", kakšno pravo naj se uporablja za pravne odnose v tej zvezi, npr. za registracijo oz. ustanovitev novonastalih družb, za reševanje sporov, za delovno-socialne odnose, za kazenske sankcije, kako omogočiti kontrolo mednarodne oblasti itd.

Neformalni enotni pogajalni tekst za snov prvega odbora (A/CONF.62/WP.8/Part I), ki čaka ustrezno odseva dosedanjega napredek v prvem odboru, ima priložene tudi "Temeljne pogoje za eksplozacijo in izkoriščanje."

R e š e v a n j e m e d n a r o d n i h s p o r o v

Do obravnave tega pomembnega vprašanja na konferenci uradno še ni prišlo v posameznih odborih (razen delno v tretjem odboru). Pač pa je predsednik konference ambasador H.S. Amcrasinghe pripravil po ženevskem zasedanju četrti del "Neformalnega enotnega pogajalnega teksta"²⁵. Pri tem je uporabil gradivo neuradne skupine delegatov pravnikov, ki je delala med zasedanjem. Poročevalce te skupine je bil prof. Sohn (ZDA).

S k l e p

Dosedanji potek pripravljalnega dela v odboru generalne skupščine OZN in na treh dosedanjih zasedanjih kodifikacijske konference je pokazala, da gre za izredno pomembno problematiko, ki zaradi svojega političnega in ekonomskega značaja zahteva tudi spremembe v pravni nadgradnji, to je v pozitivnem pomorskem mednarodnem pravu.

Pomanjkanje in omejenost surovin, s perspektivami za izkoriščanje teh naravnih bogastev iz morja in njegovega dna,²⁶ sta v vsej ostrini pokazala na tesno povezanost te problematike z akcijo OZN za vzpostavitev novega ekonomskega reda v svetu, ki naj temelji na načelu suverenih pravic vsake države nad svojimi naravnimi bogastvi.²⁷ Zato so bili sklepi šestega posebnega zasedanja generalne skupščine OZN o vprašanju surovin in razvoja močno očitni pri delu v Caracasu in v Ženevi. Analogno bo VII. posebno zasedanje generalne skupščine vplivalo tudi na prihodnje zasedanje v New Yorku.

Tako se je po eni strani uveljavila težnja prostorskega širjenja in vsebinske obogatitve nacionalne jurisdikcije obalnih držav, po drugi strani pa se izpričujejo prizadevanja za izdelavo progresivnejšega mednarodnega režima z ustreznim mednarodnim mehanizmom za uveljavljanje načela o skupni dediščini človeštva.

V teh zvezah in razmerjih so se tudi države v svojih nastopih razdelile na skupino dežel v razvoju, ki je bila skoraj identična z neuvrščeno skupino in ki je bila nosilka teh sodobnejših in pravičnejših teženj, ter na skupino razvitih držav, ki je zavirala razvoj, kjer se je le dalo, vztrajajoč na konzervativnih pozicijah pozitivnega mednarodnega prava in na predimenzioniranju preživelih t. i. svobod morja, ki so nastale v čisto drugačnih družbeno-ekonomskih in političnih razmerah, ko je še veljalo

prepričanje, da so bogastva morja neizčrpna in ki jih še tehnika ni dosegla.

La že tedaj je bila ta praktično svoboda le za nekatere,²⁵ za tiste, ki so bili pomorsko razviti, danes pa bi želeli pod plaščem te nesodobne pravne sheme uživati te privilegije še naprej v svojo izključno korist, pa naj gre za ekonomske ali vojaško strateške interese.

Spopad med temi osnovnimi koncepcijami, ki pa se razmejuje v posameznih vprašanjih v razne smeri, pač glede na to, kakšen je tudi geografski položaj določene države²⁹, je že v Caracasu prešel dokončno iz faze generalne debate v utrudljivo pogajanje in sprotno izdelovanje osnutkov pravnih tekstov za prihodnjo enotno mednarodno konvencijo. Ti naporji so se bolj ali manj uspešno nadaljevali tudi v Ženevi, kjer ni bilo več običnih govorov delegacij, temveč so tekla trda pogajanja, da bi se zoževala področja razhajanja ter da bi se z zmanjševanjem števila alternativ približevali kompromisu. V ta namen je bilo pomembno skupno pripravljajanje, organiziranost in enoten nastop skupine 77, ne le več samo v prvem odboru in delno v tretjem, kot v Caracasu, temveč sinhronizirano povsod, torej tudi v drugem odboru (obča vprašanja pomorskega prava, zlasti izključna ekonomska cona), kjer se skupina 77 doslej sploh še ni sešla.

Deželam v razvoju je uspelo v Ženevi letos spomladi prek izjave predsednika Amerasingheja tudi opozoriti, da do sklenitve in uveljavitve novega mednarodnega režima in mehanizma za morsko dno zunaj nacionalne jurisdikcije še vedno velja za izrabljanje tega območja moratorij, ki ga je izglasovala generalna skupščina OZN leta 1969³⁰. To je še toliko bolj pomembno, ker je dobršen del svetovnega tiska pod vplivom določenih sil, zlasti ZDA in transnacionalnih družb, širil alarmantne vesti o možnostih enostranskih akcij, če ne bo hitro prišlo do sklenit-

ve konvencije, in tako pritiskal na dežele v razvoju, da bi bile bolj popustljive v pogajanjih.

Jugoslovanski predstavniki so bili vseskozi med osnovnimi nosilci povezovanja in enotnih akcij skupine 77. Ta tudi sicer je Jugoslavija dobila že v pripravljalnem odboru OZN med priznanji za svojo splošno aktivno vlogo in ugled tudi posebno priznanje v obliki podpredsedniškega mesta v odboru, mimo regionalnega zastopstva, kar je bila edina izjema. Podpredsedniško mesto je bilo nato Jugoslaviji zaupano tudi na kodifikacijski konferenci.

Kljub temu, da se nova konvencija že dolgo pripravlja, je vendarle verjetno, da niti prihodnje newyorško zasedanje (četrta faza) konference še ne bo končno.

Pogajanja bodo še trda in časovno zahtevna, kar je kljub nekaterim pesimističnim komentarjem razumljivo, saj gre namreč za delikatna, ekonomsko-politična vprašanja, ki jih je treba zadovoljivo rešiti v eni sami vseobsežni konvenciji. Nedvomno pa tudi tehnika pogajanj in pravnega načrtovanja mednarodnih pogodb še nikdar ni bila tako zahtevna, zaradi največjega števila držav, ki so se kdaj doslej udeležile kakšne diplomatske kodifikacijske konference. Na ženevski konferenci leta 1958 je namreč sodelovalo enkrat manj držav, pred seboj pa so imele osnutek, ki ga je izdelala komisija za mednarodno pravo na podlagi večdesetletnih izkušenj in prvih osnutkov še s predvojnne kodifikacijske konference v Haagu leta 1930. To pot pa sodeluje na konferenci čez 140 držav, ki razpravljajo na podlagi izredno obširne uradne dokumentacije.

Koleg tega pa tudi postopek, ki temelji načelno na konsenzusu, in le izjemno na glasovanju, zahteva precej več časa. Prepričani smo, da bo prispevek k razjasnjevanju določenih vprašanj, ki so posebej pomembna za Jugoslavijo v zvezi s kodifikacijo pomorskega mednarodnega prava, tudi posvetovanje v Ljubljani, ki sta ga te dni pripravila sek-

retariat za zunanje zadeve in izvršni svet skupščine SR Slovenije. To, da je bilo to posvetovanje pri nas in pa skrb, da gojimo pomorsko mednarodno pravo in aktivno sodelujemo v sestavi jugoslovanske delegacije pri kodifikacijskih pripravah že v odboru OZN in na sami konferenci, je dokaz, da se Slovenija začinja zavedati, da je tudi sama pomorska dežela, ki ji ni vseeno, kakšen bo prihodnji pravni režim morja.

Naposled povejmo še to, da se udeleženci diplomatske konferenče že dosegli prvo formalno soglasje. Sklenili so namreč že leta 1974 v Caracasu, da bodo konvencijo, ko bo pripravljena, tam tudi podpisali. Dogovorjeno pa je že skraj tudi, da bo sedež prihodnje mednarodne oblasti za območje morskega dna zunaj nacionalne jurisdikcije na Jamajki, torej v istem karibskem območju, ki bo botrovalo novi konvenciji o mednarodnem pomorskem pravu.

²¹ Mednarodni režim s pristojnostjo bodoče posebne mednarodne organizacije za mednarodno območje ter jurisdikcijo obalnih držav v območju pod nacionalno jurisdikcijo.

²² "International Sea-Bed Authority", ki bi naj imela kot poveljavne organe Skupščino, Svet, Podjetje, Sodišče in Tajništvo; med pomožnimi organi bi bili Komisija za planiranje in Komisija za nadzor.

²³ "Basic Conditions", A/CONF.62/C.1/L.7

²⁴ tkim. "Joint ventures", od katerih bi bila najbolj sprejemljiva oblika "Equity ventures", pri kateri bi ena stranka vložila kapital, tehnologijo in know-how, druga pa surovine.

²⁵ Settlements of Disputes, A/CONF.62/WP.8/Part.IV.

²⁶ O tem ter o razširjajočem se konceptu epikontinentalnega pasu ter o spreminjanju pozitivnega pomorskega prava gl. J. Andrassy, International Law and the Resources of the Sea, Columbia University Press, New York and

London, 1970.

²⁷Gl. nastop vodje jugoslovanske delegacije v obliki debate na plenarni seji v Caracasu dr. A. Vratušec, Third UN Conference on the Law of the Sea, Official Records, United Nations, New York, 1975, Vol. I, str. 92, 93.

²⁸Večje sicer delati analogij med pravnim režimom odprtega morja in vesoljem, toda dejstvo je, da je pravno naveličelo svobode uporabe vesolja zaenkrat praktično monopol redkih razvitih držav.

²⁹V.p. enotnost kopenskih držav (LLC) in držav v neugodnem zemljepisnem položaju (GDS); ta skupina šteje že okrog 42 držav.

³⁰A/RES.2574 (XXIV).